

SUDSKA PRAKSA

Dr. sc. Petar Novoselec*

Zabrana dvostrukog vrednovanja okolnosti važnih za odmjerenje kazne

Iako ranije zlostavljanje supruge kao bliske osobe predstavlja kvalifikatorno obilježje ubojstva (čl. 111. toč. 3. KZ-a), uporno zlostavljanje u trajanju od najmanje dvadeset godina jest otegotna okolnost.

**VSRH, I Kž-11/15 od 26. lipnja 2015. i III Kž-2/17 od 31. svibnja 2017.
(Županijski sud u Karlovcu K-31/15)**

Činjenično stanje

Optuženik je usmrtio suprugu tako da joj je višestrukim udarcima nanio brojne i opsežne tjelesne ozljede, od kojih su tri bile teške, a dvije i osobito teške. Prije toga ju je u razdoblju dužem od dvadeset godina fizički i psihički zlostavljao, zbog čega je bježala s djecom i sklanjala se kod susjeda, a kada su djeca odrasla (sin i dvije kćeri), i kod njih. Osuđen je za teško ubojstvo iz čl. 111. toč. 3. na kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 24 godine. Optuženikove žalbe VSRH odbio je presudama u drugom i trećem stupnju.

Iz obrazloženja drugostupanjske presude

U dijelu odluke o kazni prvostupanjski je sud ispravno utvrdio sve odlučne činjenice važne za proces individualizacije kazne i zatim ih, i prema mišljenju Vrhovnog suda Republike Hrvatske kao suda drugog stupnja, ispravno vrednovao. Pri tome opravdano prvostupanjski sud izdvaja kao otegotnu okolnost brojnost zadanih povreda oštećenici, koje u značajnoj mjeri nadilaze ionako teške okolnosti počinjenog kaznenog djela. Također, iako okolnost ranijeg zlostavljanja supruge kao bliske osobe predstavlja kvalifikatorno obilježje kaznenog djela, vrijeme kroz koje se to zlostavljanje događalo te okolnosti koje su nastupile kao posljedica tog zlostavljanja (uz fizičku zlostavu, koja je rezultirala i jednim pobačajem, potreba bijega od kuće s djecom i skrivanje kod susjeda u vremenu duljem od dvadeset godina) u značajnoj mjeri nadilaze kvalifikatorno obilježje tog kaznenog djela i mogu biti tretirani kao posebna otegotna okolnost.

* Dr. sc. Petar Novoselec, redoviti profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u mirovini

Iz obrazloženja trećestupanjske presude

Pravilno je prvostupanjski sud ... otegotnim cijenio težinu počinjenog djela koja proizlazi iz činjenice da je optuženik svoju suprugu ubio u njenom domu, gdje se ona trebala osjećati sigurnom i zaštićenom, koristeći isključivo svoju fizičku snagu i nadmoć nad žrtvom, koja mu je bila fizički znatno inferiorna, a pri tome i invalid, brojnost i težinu ozljeda koje joj je zadao, koje upućuju na njegovu bešćutnost i brutalnost, činjenicu ranijeg dugotrajnog i raznovrsnog zlostavljanja supruge te nepostojanje empatije prema žrtvi.

Napomena

Iz citiranog obrazloženja u drugostupanjskoj presudi proizlazi da se obilježje „ranije zlostavljanje bliske osobe“, koje je kvalifikatorna okolnost teškog ubojstva iz čl. 111. toč. 3. KZ-a, može još jednom vrednovati prilikom odmjerenja kazne kao otegotna okolnost. Time je zauzeto stajalište o dvostrukom vrednovanju okolnosti važnih za odmjerenje kazne, koje je u načelu zabranjeno, ali se dopuštaju i odstupanja. U njemačkom je Kaznenom zakoniku u § 46. st. 3. izričito propisano da se „okolnosti koje su već obilježja zakonskog bića kaznenog djela ne mogu uzeti u obzir pri odmjerenju kazne“, ali su u njemačkoj teoriji i praksi granice te zabrane predmet živih rasprava. U našoj je literaturi na zabranu dvostrukog vrednovanja okolnosti važnih za odmjerenje kazne pozornost skrenuo još Zlatarić (Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, I. svezak, Zagreb, 1956, str. 134), ali se nakon njega teoretičari tom suptilnom problematikom nisu bavili, iako se s njome sudovi susreću u brojnim slučajevima.

Dvostruko vrednovanje okolnosti važnih za odmjerenje kazne nedvojbeno je zabranjeno kada se okolnost koja je obilježje kaznenog djela uzima još jednom kao otegotna ili olakotna okolnost tako da se samo ponavlja ono što je već sadržano u obilježju kaznenog djela. S pravom je Vrhovni sud istaknuo da je prvostupanjski sud pogriješio kada je počinitelju kaznenog djela ubojstva na mah (čl. 92. KZ/97, sada usmrćenje iz čl. 112. st. 1. KZ/11) uzeo kao olakotnu okolnost “veliki doprinos oštećenika” jer je oštećenikovo prethodno ponašanje privilegirajuća okolnost za optuženika, koju je zakon već uzeo u obzir utvrđujući kazneni okvir za ubojstvo na mah (VSRH, I Kž-639/91, Pregled sudske prakse 52, 134). Sudska praksa ipak ne ide uvijek tim putem; nerijetko se okolnost koja je obilježje kaznenog djela kao takva ponavlja kao otegotna okolnost, što je očito kršenje zabrane dvostrukog vrednovanja, kao npr. kada VSRH, I Kž-950/09, počinitelju ubojstva uzima kao otegotnu okolnost što je „svojim djelovanjem načinio nepopravljivu štetu u vidu smrti oštećenika“, gubeći iz vida da je već zakonodavac o društvenom zlu ubojstva vodio računa time što

je za to kazneno djelo propisao odgovarajući kazneni okvir. Jednako se tako pogrešno kod odmjeravanja kazne kao otegotna okolnost uzima "društvena opasnost kaznenog djela" (VSRH, I Kž-362/01) ili „činjenica opće društvene opasnosti ovakvih kaznenih djela“ (VSRH, I Kž 457/15) jer je zakonodavac takvu opasnost već uzeo u obzir prilikom propisivanja kaznenog okvira.

Međutim, nema mjesta zabrani dvostrukog vrednovanja kada se okolnost kao obilježje kaznenog djela može stupnjevati; tada od intenziteta obilježja zavisi i visina kazne. Iako je imovinska šteta znatna kada prelazi 60.000 kuna (čl. 87. st. 29. KZ-a), nije svejedno je li počinitelj zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju (čl. 246. st. 2. KZ-a) prouzročio štetu koja neznatno nadmašuje navedeni iznos ili je prouzročio višemilijunsku štetu (prema VSRH, I Kž-62/17, već i šteta u iznosu od 742.272 kune predstavlja otegotnu okolnost). Također mjera kazne za izazivanje prometne nesreće iz čl. 227. KZ-a zavisi od toga je li počinitelj prouzročio tešku tjelesnu ozljedu ili smrt jedne osobe ili više osoba, pa je npr. otegotna okolnost što su tri osobe izgubile život, a treća je teško ozlijeđena (Žup. sud u Zadru, Kž-26/02).

Složenija je situacija kada stupnjevanje nije tako lako provedivo. Vrhovni sud ipak dopušta dvostruko vrednovanje i kada su posrijedi okolnosti koje nadmašuju prosječan ili uobičajeni način počinjenja kaznenog djela. To se može vidjeti na sljedećim slučajevima.

Počinitelju teškog ubojstva izvršenog na osobito okrutan način (tada čl. 34. st. 2. toč. 1. KZRH) koji je usmrtio oštećenika s 42 udarca nožem u glavu, prsni koš i noge, a za vrijeme ubadanja uzimao je predah i pio konjak, te nije prestajao ni kada su ga žrtva i svjedok molili da to ne čini, uzeto je to kao otegotna okolnost jer nadilazi prosječnu okrutnost (VSRH, I Kž-342/94). Optuženiku koji je slijedio bivšu suprugu i njezina ljubavnika, a onda ih sa sedam hitaca iz pištolja usmrtio pri spolnom aktu u automobilu i na taj način počinio dva teška ubojstva iz osobito niskih pobuda (tada čl. 34. st. 2. toč. 1. KZRH), pri čemu je takav način izvršenja ocijenio i kao otegotnu okolnost s obrazloženjem da su opisane okolnosti takve da "nadmašuju prosječne okolnosti koje čine niske pobude" (VSRH, I Kž-352/94; obrazloženje je prihvatio i Ustavni sud RH, U-III-2374/2009, NN 119/2010). Okolnost da je počinitelj više puta osobnim automobilom udarao i gazio nogama žrtvu VSRH, I Kž-1184/08, uzeo je kao otegotnu pri odmjeravanju kazne za teško ubojstvo na okrutan način (tu je presudu USRH, U-III-2374/2009, NN 119/2010, ukinuo u dijelu koji se odnosi na kaznu s obrazloženjem da VSRH nije naveo zašto smatra da je postupanje počinitelja nadmašilo prosječne okolnosti koje čine teško ubojstvo na okrutan način, nakon čega je VSRH, I Kž-67/11, opširnije opisao zašto je kvalifikatornu okolnost još jednom uzeo i kao otegotnu okolnost).

Navedena praksa Vrhovnog suda ima uporište i u odredbi čl. 47. st. 1. KZ-a, prema kojoj odmjeravanje kazne zavisi od stupnja krivnje. Krivnja nije samo

temelj kazne (bez koje nema kaznenog djela) nego je i mjera kazne; u tom smislu ona je šira od krivnje kao temelja kazne. Krivnja kao mjera kazne obuhvaća stupanj prijekora, a o stupnju krivnje treba voditi računa i pri ocjeni o tome je li opravdano prihvatiti ili isključiti dvostruko vrednovanje. U sva tri gornja predmeta taj je prijekor osobito visok, što opravdava dvostruko vrednovanje.

Iz navedenog proizlazi da je dvostruko vrednovanje dopušteno samo pod navedenim uvjetima. Predaleko je išao sud kada je prilikom odmjerenja kazne graduirao svojstvo službene osobe, pa je počiniteljici zlouporabe položaja i ovlasti (tada čl. 337. st. 4. KZ/97) uzeo kao otegotnu okolnost što je kazneno djelo počinila kao sutkinja jer “suci moraju biti neprikosnovena moralna okomica demokratskog i civiliziranog društva”, pa “djelatnost počiniteljice dovodi do degradacije sudačke profesije i do nepovjerenja građana u suce i sudstvo”, a to je prošireno i na njezina pomagača odvjetnika, jer i odvjetnici “moraju biti moralna okomica društva ... te moraju uživati ugled časnih i čestitih čuvara pravde i jačati povjerenje građana u pravni sustav” (obrazloženja iz prvostupanske presude Žup. suda u Zagrebu, K-170/04, koje je prihvatio i VSRH, I Kž-904/05). Suci i odvjetnici imaju iste dužnosti kao i druge službene osobe, pa njihovo svojstvo, pored obilježja kaznenog djela, ne može biti i otegotna okolnost.

Ovdje opisanu prevladavajuću praksu Vrhovnog suda (ne računajući gore navedenu divergentnu presudu I Kž-904/05) valja prihvatiti i u slučaju koji je predmet ovog komentara. Dok prvostupanski sud nije eksplicitno odgovorio na pitanje je li dopušteno kvalifikatornu okolnost „ranije zlostavljanje“ još jednom uzeti u obzir kao otegotnu okolnost, VSRH u drugostupanskoj presudi daje jasan odgovor: to je moguće jer je optuženik svoju suprugu zlostavljao u trajanju dužem od dvadeset godina, što je imalo za posljedice njezin bijeg, u početku braka i zajedno s djecom. Takvo zlostavljanje zbog dužine i okrutnosti nadmašuje prosječan i uobičajeni način zlostavljanja i s pravom je još jednom uzeto kao otegotna okolnost. Međutim, VSRH u trećestupanskoj presudi ne opravdava takvo dvostruko vrednovanje, nego upućuje na okrutnost u izvršenju ubojstva, što je posebna kvalifikatorna okolnost ubojstva (čl. 111. toč. 1. KZ-a); zapravo, radilo se zaista o stjecaju dviju kvalifikatornih okolnosti, koji nije bio obuhvaćen optužnicom.